

Kenmerken van goede schrijfoopdrachten en de lessen daaraan voorafgaand

+ checklist

Een goede, betekenisvolle schrijfoopdracht ontwikkelen is geen sinecure. Om je op weg te helpen, hebben we samen met docenten uit het leernetwerk schrijfvaardigheid bekeken welke kenmerken een goede schrijfoopdracht moet bevatten. Deze kenmerken zijn hieronder beschreven. Er is een onderscheid gemaakt tussen algemene schrijfoopdrachten en kenmerken van specifieke schrijfoopdrachten. Ook hebben we kenmerken van de lessen voorafgaand aan de schrijfoopdracht opgesteld, evenals kenmerken voor de beoordeling van schrijfoopdrachten.

Naast de beschrijving van alle kenmerken, hebben we een criterialijst ontwikkeld waarin alle kenmerken in een overzicht bij elkaar staan. Beide instrumenten kunnen je helpen bij het ontwikkelen van lessen en schrijfoopdrachten en bij het (eventueel) herschrijven van bestaande lessen, taken en beoordelingen.

Vooraf

De kenmerken zijn steeds stellig geformuleerd (en dus niet met het modale 'kunnen'). Dat wil niet zeggen dat alle kenmerken tegelijkertijd van toepassing zijn op individuele schrijfoopdrachten, want dat is onmogelijk. Afhankelijk van het doel van de schrijfoopdracht en de fase in het schrijfproces kunnen er goede redenen zijn om bepaalde kenmerken niet te laten terugkomen in een opdracht. Dit moet wel een bewuste keuze zijn.

Kenmerken van goede schrijfoopdrachten

Algemeen

1. De schrijfoopdracht betreft **het schrijven van een complete tekst**.

De hele (complexe) taak is het uitgangspunt, met mogelijke focus (instructie en geleiding) op onderdelen (inhoud verzamelen, formulering/verwoorden van inhoud, tekst structureren, afwerken van de tekst, feedback geven, ontvangen en reviseren etc.)

- instructie stimuleert het **zelf structureren** (i.p.v. invullen structuurschema)
- instructie stimuleert het **zelf formuleren** (i.p.v. overschrijven of vertalen uit bron of voorgestructureerde opdracht)

2. In de **opdrachttekst** (mondeling of schriftelijk) is expliciet aandacht voor:

- het onderwerp en de communicatieve context;
- het schrijfdoel, zoals instrueren, betogen, verzoeken/aanspreken, beschrijven, verhalen (fictie), verklaren;
- het publiek;
- de succes-/beoordelingscriteria.

3. Bij de uitvoering van de schrijfoopdracht wordt een beroep gedaan op **meerdere taalvaardigheden** (schrijven, lezen, spreken en kijken/luisteren) en zo mogelijk op brede vaardigheden (samenwerken, onderzoeken, informatievaardigheid, digitale geletterdheid, kritisch denken etc.).¹

- verschillende combinaties zijn mogelijk;
- bij integratie van meerdere vaardigheden, wordt de relatie tussen die vaardigheden in de instructie en indien relevant in de succes-/beoordelingscriteria duidelijk gemaakt.

Onderwerp en context

4. De communicatieve context voor de schrijfoopdracht is herkenbaar en realistisch. Er is sprake van een functionele opdracht met een duidelijk doel, dat wil zeggen dat de opdracht voor de leerling te gebruiken is in een voor hem denkbare situatie in plaats van 'schrijven voor de leraar'.

- er is tijd/gelegenheid de context te verkennen en gezamenlijk te bespreken;
- de context geeft ruimte voor persoonlijke invulling (authenticiteit);
- contexten uit de beroepspraktijk en vervolgonderwijs zijn mogelijk, evenals uit beroepsgerichte vakken (vmbo) en andere vakken (vmbo, havo, vwo).

5. De schrijfoopdracht kan de leerling vragen om gebruik te maken van (gevarieerde) **bronnen** om bekend/vertrouwd te raken met het **onderwerp**, zoals teksten (zowel fictie als non-fictie), audio, beeld of andere (multi)media en personen (via gesprekken en interviews).

- het gaat hierbij om kennisopbouw: weten waarover je schrijft en binnen welke context;
- bronnen lokken (kritische) reflectie uit op de inhoud en de daarbij passende taal;
- leerlingen krijgen (ook) de gelegenheid zelf bronnen te zoeken en te selecteren;
- leerlingen verwerken en synthetiseren bronnen (in meer pre-academische opdrachten).

¹ De handreiking *brede vaardigheden vind je hier*. De handreiking bevat omschrijvingen van de negen brede vaardigheden en uitwerkingen in concrete doelen en voorbeelden.

6. Afstemming onderwerp en context

Onderwerp en context zijn afgestemd op (of afkomstig uit) maatschappelijke/actuele kwesties, het vak Nederlands (taal-beschouwing, literatuur) of op de inhoud van andere (praktijk) vakken.

- Vanuit het vak Nederlands: bijvoorbeeld een verslag van een praktijkonderzoek naar meertaligheid, een recensie van een literair werk;
- Samenwerken met andere vakken is aanbevolen (afstemming met Engels over de inhoud en aanpak van het schrijfonderwijs; de schrijfpdracht heeft betrekking op onderwerpen uit vakken zoals geschiedenis, kunstvakken, aardrijkskunde, biologie, of de beroepsvakken).

Specifieke schrijfpdrachten

7. Bij gegeven bronnen (of casus) is er een **keuze** uit meerdere **schrijfpdrachten**, die verschillen in minstens een van de volgende aspecten: schrijfdoel, tekstsoort en publiek.

8. Bij een gegeven communicatieve context is er een keuze uit meerdere **onderwerpen**, afhankelijk van interesse en kennis van de leerling.

9. Schrijven van een waarderende tekst (betoon, beschouwing, respons): de opdracht nodigt uit om **kritisch te reageren** op meerdere bronnen.

- In de uitwerking is ruimte voor een persoonlijke mening.

10. Schrijven van verhalende teksten: de opdracht nodigt uit tot het schrijven van **fictie, non-fictie, poëzie** of een **creatieve reactie** op een casus of bronnen.

Kenmerken van lessen voorafgaand aan een schrijfpdracht

Een schrijfpdracht geef je aan het einde van schrijflessen waarin je werkt aan de voorafgestelde leerdoelen. Hieronder staan kenmerken beschreven die in die lessen terug moeten komen.

Schrijfproces en leerproces

11. De opdracht maakt het **schrijfproces** zichtbaar door aandacht en tijd voor verschillende fasen: voorbereiden/plannen – formuleren – reviseren op basis van feedback – reflecteren:

- De onderdelen van het schrijfproces worden duidelijk gestructureerd en inge oefend.
- Er wordt meerdere lessen/weken gewerkt aan één schrijfpdracht.
- In een doorlopende leerlijn met verschillende schrijfpdrachten worden de verschillende fasen inge oefend en verdiept.

12. Aandacht voor het **schrijfproces**: verhelderen van leerdoelen en succescriteria en de weg waarlangs een leerling die middels een reeks van schrijfpdrachten kan bereiken.

- Het Referentiekader Taal (Nederlands) en het Europees Referentiekader (Engels) bieden een kapstok voor het vaststellen en rangschikken van leerdoelen en succescriteria. De succescriteria kunnen betrekking hebben op het product (samenhang, afstemming op doel en publiek, correctheid etc.), maar ook op het proces en zelfregulatie (technieken en strategieën die leerlingen gebruiken om te leren).
- Leerlingen hebben een actieve rol bij het verhelderen van leerdoelen en zijn betrokken bij het formuleren van succescriteria. Tijdens het gesprek daarover komt ook de relevantie van de schrijfpdracht aan bod.
- Er is aandacht en tijd voor voorbereidingsactiviteiten: onderzoeken van het onderwerp en de context; bespreken en kiezen van de aanpak / inrichting van het schrijfproces (bijv. het al dan niet maken van een bouwplan).
- Er is aandacht en tijd voor feedback en revisie: feedback geven door leerling, medeleerling, en leraar, en reviseren van eigen/gezamenlijk werk moet geleerd worden.
- Er is aandacht en tijd voor het evalueren van de mate van beheersing van gestelde doelen, doorgemaakte groei en ontwikkeling en het stellen van passende vervolgoelen.

13. Ruimte voor **observerend leren**: de leerling observeert en analyseert tekstvoorbeelden (product) c.q. schrijfvorbeelden (proces van ervaren en/of onervaren schrijvers; proces van lezers) en gaat met medeleerlingen en docent in gesprek over de (verschillen in) kwaliteit tussen uitwerkingen en aanpakken. Zo leert de leerling om zich de aanpakken in het schrijfproces en de werking van taalmiddelen (formuleren) eigen te maken en het verhoogt de betrokkenheid.
- in te zetten in de fase van het verhelderen van leerdoelen en succescriteria, in de voorbereidende fase van het schrijfproces en in de fase van reviseren (observeren van het geven van (peer) feedback);
 - gebruik tekstvoorbeelden van eerder eigen werk, andere leerlingen en authentieke tekstvoorbeelden (bestaande bronnen).

Aanvullende opmerkingen

Onderstaande aspecten zijn relevant, maar kunnen niet direct in de lijst met kenmerken opgenomen worden.

Waarom en waartoe. In de kenmerken lijkt het ‘waarom van een schrijfpdracht’ onderbelicht. Elke schrijfpdracht moet door de leraar langs twee dimensies verantwoord en toegelicht kunnen worden. Enerzijds gaat het om de herkenbaarheid en functionaliteit van de schrijfpdracht (zie kenmerk 4), anderzijds moet het duidelijk zijn welk leerdoel er met de opdracht is gediend. Expliciteren en verhelderen van het leerdoel is essentieel voor een goede schrijfpdracht (zie kenmerk 8).

Motiverende inhoud. Kenmerk 6 stelt onder andere dat leerlingen schrijven over actuele en maatschappelijke onderwerpen. Daarbij wordt aangetekend dat het vaak lastig is onderwerpen en contexten te kiezen die echt motiverend zijn. Er wordt gepleit voor een grotere diversiteit aan schrijft thema’s en het bieden van keuze.

Creatief schrijven. Het is niet duidelijk of bovengenoemde kwaliteitskenmerken ook (allemaal) van toepassing zijn op creatief schrijven. Ze lijken vooral betrekking te hebben op het schrijven van zakelijke teksten.

Tijd. In kenmerk 7 (schrijfproces) is sprake van ‘meerdere lessen/weken werken aan één opdracht’. Dit roept de vraag op naar de hoeveelheid tijd die besteed kan worden aan schrijfvaardigheid in relatie tot het gehele programma voor Nederlands. Met de vaksectie dient de vraag gesteld te worden: ‘Hoeveel tijd is er beschikbaar?’ en ‘Moeten er bij het vak Nederland nieuwe prioriteiten gesteld worden?’

Toetsing en beoordeling. In de kenmerken is (bewust) nog niets gezegd over toetsing. We hebben ons gefocust op de kwaliteit van schrijfoopdrachten in relatie tot het proces van leren schrijven. Bij een schrijfoopdracht die ook als (summatieve) toets wordt gebruikt, kunnen aanvullende eisen gesteld worden, met name op het punt van beoordelingscriteria (zie kenmerken 2 en 8).

Weging van de bovengenoemde kenmerken

- Er is een redelijke consensus over het gelijkwaardig belang van de kenmerken van een schrijfoopdracht 1 t/m 6 en van de kenmerken van het schrijf- en leerproces 11 t/m 13.
- Door de deelnemers zijn geen echt overbodige kenmerken aangewezen. De kenmerken onder het kopje ‘specifieke schrijfoopdrachten’ (7, 8, 9 en 10) werden echter wel het minst genoemd als ‘echt belangrijk’ of ‘voorwaardelijk’.
- Meerdere kenmerken werden benoemd als belangrijk en tegelijkertijd weinig voorkomend. Dat zijn dus kenmerken die voor leraren moeilijk te realiseren zijn en dus aandachtspunten voor het vervolg:
 - > 2. Opdrachtttekst is niet expliciet over context, doel en publiek;
 - > 3. Meerdere taalvaardigheden combineren zien we nog weinig terugkomen;
 - > 9-10. Kritisch reageren en creatief schrijven komen onvoldoende aan bod;
 - > 11. Feedback en revisie belangrijk, maar te weinig aanwezig;
 - > 11. Leerling laten nagaan of hij het doel en de doelgroep bereikt heeft: weinig aanwezig;
 - > 12. Succescriteria helder maken voor leerlingen is onvoldoende aanwezig;
 - > 12-13. Aandacht voor schrijfproces en schrijfleerproces is meestal niet zichtbaar.

Checklist schrijfoopdracht en schrijflessen

Kenmerken van de schrijfoopdracht

	Wel/ niet aanwezig	Op welke wijze	Opmerkingen/ suggesties
Algemeen			
1. Schrijftaak betreft schrijven van een complete tekst:			
instructie stimuleert zelf structureren			
instructie stimuleert zelf formuleren			
2. In de opdrachttekst is aandacht voor:			
onderwerp en communicatieve context			
schrijfdoel			
publiek			
De succes- en beoordelingscriteria			
3. Er wordt beroep gedaan op meerdere taalvaardigheden:			
verschillende combinaties mogelijk			
relatie tussen vaardigheden wordt duidelijk gemaakt in instructie en (indien relevant) in succes- en beoordelingscriteria			
Onderwerp en context			
4. De communicatieve context:			
gelegenheid om context te verkennen en te bespreken			
ruimte voor persoonlijke invulling			
context uit beroepspraktijk/vervolgonderwijs/andere vakken			

	Wel/ niet aanwezig	Op welke wijze	Opmerkingen/ suggesties
5. Gebruik bronnen t.b.v. het onderwerp:			
Kennisopbouw			
Uitlokken reflectie op inhoud en taal			
6. Afstemming onderwerp en context:			
Onderwerp en context afgestemd op maatschappelijke/actuele kwestie, vak Nederlands of inhoud van andere vakken			
Specifieke schrijftaken			
7. Bij gegeven bronnen; keuze uit schrijftaken			
8. Bij gegeven communicatie context; keuze uit meerdere onderwerpen			
9. Waarderende tekst; nodigt uit tot kritisch reageren			
10. Verhalende tekst; creatieve reactie			

Kenmerken van lessen voorafgaand aan de schrijfpdracht

	Wel/ niet aanwezig	Op welke wijze	Opmerkingen/ suggesties
Schrijf- en leerproces			
11. Schrijfproces is zichtbaar:			
verschillende fasen van schrijfproces duidelijk gestructureerd en inge oefend			
meerdere lessen gewerkt aan een opdracht			

	Wel/ niet aanwezig	Op welke wijze	Opmerkingen/ suggesties
12. Aandacht voor schrijfproces:			
verhelderen van leerdoelen			
succescriteria hebben betrekking op product, proces en zelfregulatie			
leerlingen hebben actieve rol bij verhelderen leerdoelen			
leerlingen zijn betrokken bij formuleren succescriteria			
aandacht voor voorbereidingsactiviteiten			
inzet leraar feedback en peer feedback			
reviseren eigen tekst			
evalueren doelen/groei en ontwikkeling en vervolgoelen stellen			
13. Aandacht voor observerend leren:			
leerling observeert en analyseert tekst- en schrijfvorbelden en gaat met klasgenoten en docent in gesprek			
inzetten in fase van verhelderen van leerdoelen en succescriteria, in de voorbereidende fase en in fase van reviseren			
gebruik tekstvoorbeelden			